

GLEDALIŠKI LIST

PREŠERNOVEGA GLEDALIŠČA V KRANJU

Prežihov Voranc

Pernjakovi

Prežihov Voranc:

PERNJAKOVI

Kmečka drama v štirih dejanjih

Za oder pripravil in po avtorjevih načrtih dokončal Herbert Grün

Režiser: Balbina Battelino-Baranovičeva / Inscenator: inž. I. Pengov

Osebe:

Pernjak, kmet	Ivan Grašič
Pernjica, njegova žena	Jelka Žagarjeva
Ladej, učitelj, prvorojenec	Marijan Cigoj
Anej, drugorojenec	} njuni otroci
Mojca, najmlajša	
Sečnjak, kmet	Ivan Fugina
Sečnjica, njegova žena	B. Battelino-Baranovičeva

Lena, Sečnjakova mutasta sirota, njegova sestra	Irena Oblakova
---	----------------

Lona, Anejeva žena	Klio Maverjeva
------------------------------	----------------

Černjak, kmet, Lonin oče	Mirko Cegnar
------------------------------------	--------------

Mudaf, kmet, Pernjakov sosed	***
--	-----

Sodnik	France Trefalt
------------------	----------------

Zdravnik	Metod Mayr
--------------------	------------

Ajta, beračica	Marga Filčeva
--------------------------	---------------

Moškoplet, berač	Jože Kovačič
----------------------------	--------------

Kozarinka	Julka Mandeljčeva
---------------------	-------------------

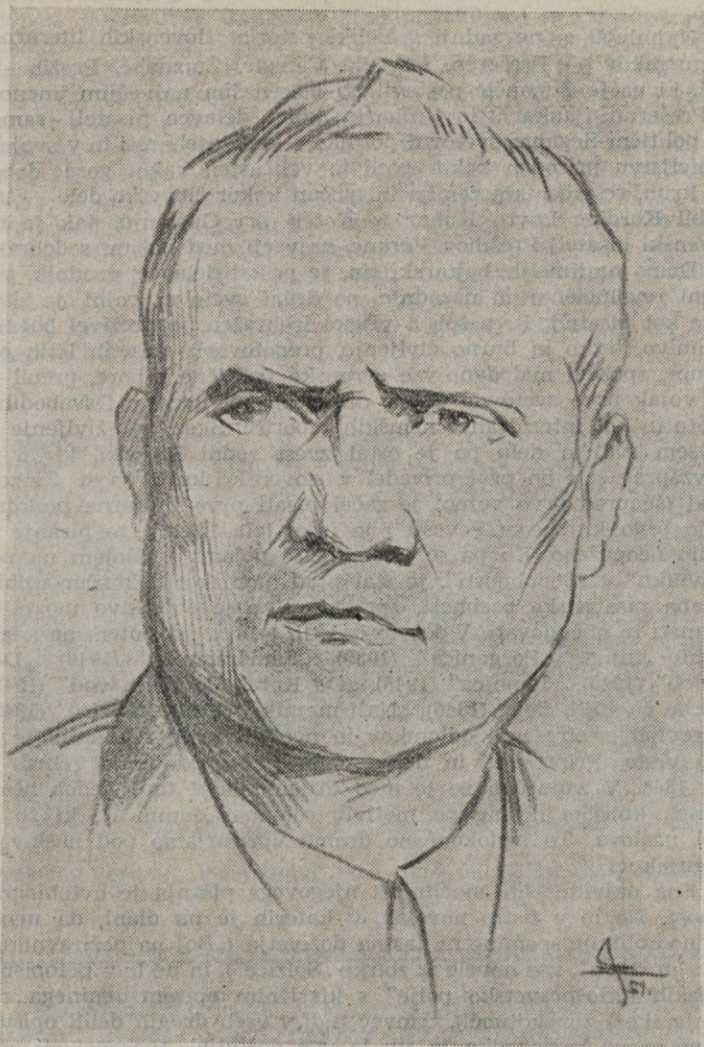
Suhanoga	} občinski siromaki	Minka Kocmurjeva
Berač		Mirko Cegnar
Slamogriz		Vladimir Štiglic

Siromaki, Soseska

Kraj: Jamnica, koroška vas pod Uršljo goro, na južni strani senžermenskega plotu.

Čas: Kmalu po prvi svetovni vojni; četrto dejanje petnajst let kasneje.

Inspicent: France Trefalt. — Tehnično vodstvo: Vlado Štiglic
Odrski mojster: Janez Kotlovšek. — Razsvetljava: Mirko Cegnar.
Sceno izdelala gledališka mizarna in slikarna. — Kostume izdelala modna ateljeja Jakofčič in Galjot po osnutkih Mije Jarčeve.

Prežihov Voranc — Levro Kuhar

roj. 10. 8. 1893 v Kotljah, umrl 18. 2. 1950 v Mariboru

Prežihov Voranc

Najmlajši, a ne zadnji v veliki petorici slovenskih literarnih nesmrtnikov — Prešeren, Levstik, Cankar, Župančič, Prežih —; mož, ki ga je Župančič postavil ob bok našim največjim imenom — Prešernu, Cankarju in Groharju; kmet, delavec, pisatelj - samouk, politični ilegalec, svetovni potnik; v svoji osebnosti in v svojem pisateljstvu priroden kakor gozd in veličasten kakor gora; dober kot kruh, resničen kot zemlja in močan kakor človeško delo — tak je bil Korošec Lovro Kuhar iz Kotelj pri Guštanju, tak je bil slovenski pisatelj Prežihov Voranc, največji med našimi sodobniki.

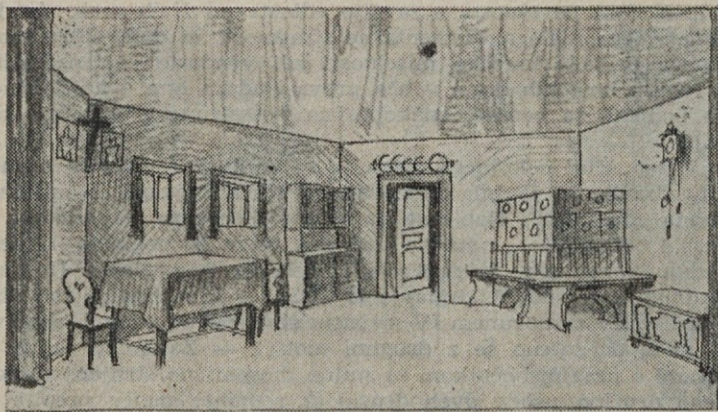
Doma na kmetih, bajtarski sin, je postal delavec, uradnik, poklicni revolucionar in nazadnje, po drugi svetovni vojni, je živel le še kot pisatelj. Brez šol, a visoko izobražen, je preživel bogato, zanimivo, težko in burno življenje, prepotoval v desetih letih pol Evrope, spoznal malodane vse evropske politične zapore, prebil je kot vojak prvo svetovno vojno, drugo pa kot ilegalec Osvobodilne fronte in kot interniranec nemških taborišč. Skozi vse življenje in v vsem svojem delu pa je ostal zvest rodni Koroški, ki jo je pravzaprav šele on prvi privedel v slovensko književnost. Že zelo mlad (še pred prvo vojno) je začel pisati prve literarne poskuse, svojo prvo knjižico („Povesti“) je izdal leta 1924, a to pisanje je ostalo neopaženo. Ko pa se je leta 1935 pojavil v „Bojem na požiravniku“ v „Sodobnosti“, je stal pred nami kot dokončno izoblikovana pisateljska osebnost, spričo katere je občinstvo moglo le stremeti in občudovati. V dobrih desetih letih so si potem na naglo sledile knjige: „Požganica“ (1939), „Samorastniki“ (1940), „Dobredob“ (1940), „Jamnica“ (1945), „Od Kotelj do Belih vod“ (1945), „Borba na tujih tleh“ (1946), „Naši mejniki“ (1946), „Solzice“ (1949). Po revijah raztresenih odlomkov in neobjavljenih rokopisov je še lepa vrsta. Pripravljal in delno napisal je zgodovinski roman iz leta 1848. V zapuščini se je med drugim našel tudi nedokončani zapisek kmečke drame po motivih romana „Jamnica“, ki še ni imel naslova. To nedokončano dramo uprizarjamo pod naslovom „Pernjakovi“.

Ena najvidnejših značilnosti njegovega pisanja je avtobiografičnost. Ne le v tistih novelah, v katerih je na dlani, da neposredno oblikuje spomine na lastna doživetja („Boj na požiravniku“, „Jirs in Bavh“, vse novele iz zbirke „Solzice“), in ne le v potopisnih zapiskih („Gospodstvo polje“ s klasičnim opisom ženinega romanja skozi zimsko noč!), temveč tudi v vseh drugih delih opisuje vedno znova le dogodke, ki jih je sam doživljal, opazoval ali vsaj izvedel zanje. Skoraj vsakteri njegovih likov ima v Kotljah in njihovi okolici svoj živi original — nekateri med njimi še žive.

Kot pisatelj je bil malobrižen do vsakršne literarne umetnosti, vendar je bil značilno, da to njegovim delom ne jemlje cene, temveč jim začuda včasih celo pripomore do še večje neposrednosti in elementarne učinkovitosti. Tako si upamo roman soseske „Jamnico“ (to je literarno ime za Kotlje, a „bližnje Dobrije“ v ro-

manu so kajpada Guštanj) in kmečke novele v „Samorastnikih“ z mirno vestjo postaviti ob bok najboljšemu, kar je bilo v svetovnem slovstvu napisanega o kmetih, tako kot je Prežihov „vojni roman slovenskega naroda“ („Doberdob“) enako dragocen literarni dokument kakor E. M. Remarqueov „Na zapadu nič novega“.

Prežihovi značaji rasto iz dvojne osnove: iz elementarne nagnonske strasti in iz svojega lastnega dela. Neustrašeno, drzno prikazovanje nagonov na eni strani — na drugi strani pa upodabljanje stare resnice, da okolica in delo oblikujeta človeške značaje: to dvoje daje Prežihovemu delu ono veliko resničnost, ki jo le še strme občudujemo, da že kar izgubljammo kritično distanco in ne znamo več videti slabosti v njegovem delu niti tam, kjer so. To pa je navsezadnje ena tistih posebnosti, ki nas opravičujejo, da nekega pisca s polno pravico imenujemo „klasika“. In Prežihov Voranc je bil klasik slovenskega slovstva; ne bil, temveč je — zakaj njegovo delo vsevdilj živi.

Prežihov Voranc: „Pernjakovi“ — I. dejanje: „Hiša“ pri Pernjakovih

Recenzent je ogledalo, v katerem kaže umetnik narodu pomen in namen svojega dela. V naših krajih pa so ogledalo obrnili tako, da vidi umetnik v njem svojo spako, narod pa strmi na prazen papir.

I. Cankar

Vsak kritik bi moral raziskati in oceniti najprej samega sebe. in potem šele igralce.

Čudno je, kako nekateri kritiki, ki sicer s čudovito lahkoto in samozavestjo ocenjujejo druge, odpovedo na vsej črti pri spoznavanju in ocenjevanju samega sebe.

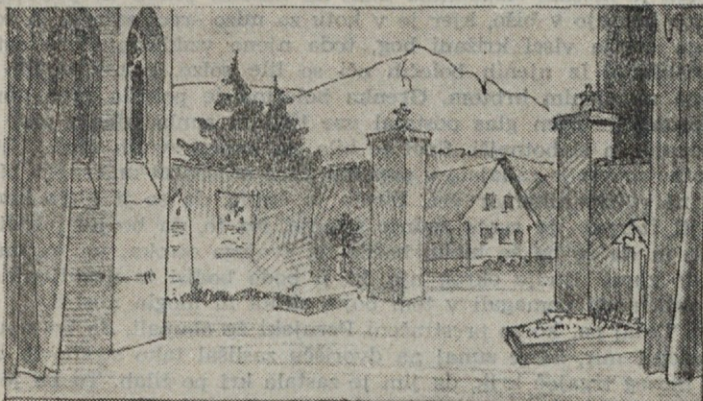
C. Debevec

O Prežihovi kmečki drami

Kdor pozna delo Prežihovega Voranca, kaj lahko ugotovi, katere prvine njegovega pisateljstva so ga usposabljalne za dramatika in katere lastnosti so mu dramsko utvarjanje oteževalje. Kjerkoli v proznih delih Prežih dospe do mest, na katerih je treba zapisati premi govor, dialog, vsepovsod tam je nenavadno živ in napet, tako da bi bilo moči njegove dialoge kar neposredno iz novele ali romana prenesti na oder. Dramatična napetost in govorna živost sta na takih mestih prav izredni. Po drugi strani pa vemo, da prav drama med vsemi vrstami literature — vsaj šolska pravila nam to zatrjujejo — zahteva najčvrstejšo kompozicijo, a Prežih je bil ravno v gradnji svojih del često kaj širokogruden in ohlapen. Saj ravno v „Jamnici“ kaj često — brez vsakega smotrnega reda — preskakuje časovno naprej in nazaj, prepleta dogodke brez ozira na njih notranjo medsebojno odvisnost in pripoveduje nevezano, kot se pač ravno domisli. — Ta pečat nosi kajpada tudi njegovo edino dramsko delo, ki se pa kljub tej kompozicijski površnosti, a zavolje edinstveno živih oseb, skrajno dramatičnega dialoga, elementarne strastnosti in duhovitega realističnega prikaza kmečke miselnosti zdi vendarle ena najboljših slovenskih kmečkih dram vobče, prava ljudska igra v najzlahnejšem pomenu te besede, enakopravna posestrima „Razvaline življenja“.

V zapuščini pokojnega pisatelja so se našli zapiski in osnutki za to dramo, ki je bila zasnovana v štirih dejanjih po motivih romana „Jamnica“. Napisana so bila v konceptu tri dejanja, in sicer: I. dejanje — natanko prevzeta snov 5. poglavja I. dela; II. dejanje — snov 1. poglavja I. dela in 2. poglavja II. dela; III. dejanje — snov 5. poglavja II. dela. — Iz načrta je razvidno, da je hotel v zasnovanem IV. dejanju obravnavati snov 4. poglavja III. dela, obogateno še z drugimi motivi. — Zanimivo je, da je v drami s pravim občutkom za nujno dramatično strnjenost spojil v eno družino usode dveh družin iz romana: motiv prepira za dediščino in propada domačije se namreč v romanu razpleta v Munkovi družini, medtem ko je nezakonski oče terbinega otroka Pernjakov Tevžuh, ne pa Munkov Anej. Tudi druga imena so delno spremenjena in značilno je, da so se pisatelju v prvem zapisu nekatera imena križala in mešala, tako da je na različnih straneh rokopisa isto osebo nazival z različnim imenom. Avtorjev „Načrt za kmečko dramo“, ki ga tudi objavljamo, nazorno kaže, kako je še nihal med raznimi imeni. Te malenkostne nedoslednosti je odrska prireditev seve morala razčistiti. Mimo tega in nekaterih manjših dramaturških črt, kakršne so običajne pri vsaki uprizoritvi, pa smo bili v prirejanju kar se da rahločutni, da bi izvirni tekst čim manj spreminjali. Pieteta do avtorja, kot je Prežihov Voranc, ni dovoljevala bolj bistvenih posegov v strukturo drame, niti tam ne, kjer bi se to spričo nekaterih njenih kompozicijskih slabosti na prvi pogled zdelo umestno. (Tretje dejanje je na priliko kompozicijsko neskladno s prvima dvema, ker je razdrobljeno na

kratke slike, dočim sta prvo in drugo enoviti; prvo dejanje ni v tesni dramatični zvezi s tragedijo Sečnjakove sirote itd.), Neznatni pripisi in spremembe v tretjem dejanju so zato omejeni na minimum, kolikor pač zahteva odrska praksa. Pripisali pa smo na temelju avtorjevih zasnutkov in romana četrto dejanje, tako da delo ni ostalo fragmentarno, ampak tvori zaključeno celoto. Pri tem smo se posluževali skoraj brezizjemno avtorjevih izvornih dialogov iz 4. poglavja III. dela „Jamnice“, ki smo jih večidel kar prenesli v dramo. Vključiti smo morali le nekaj replik, da smo potek prizorov povezali. Tako je tudi četrto dejanje pravzaprav v celoti Prežihovo. Spoznanje, da je to mogoče doseči, nam je na kraju — po temeljitih pretresih in diskusijah — le narekovalo sklep, da dela ne uprizorimo fragmentarno. Gledališka praksa na našem odru in na odrih, ki bodo za nami uprizorili to klasično delo, bo pokazala, ali smo ravnali prav. Saj smo prepričani, da bodo še mnogi odri segli po tem tekstu, čim bo natiskan in tako široko dostopen.

Prežihov Voranc: „Pernjakovi“ — II. dejanje: Pred cerkvijo

Med drugimi umetniki in igralci je v delovnih pogojih velika razlika.

Slikar na primer ni duševno razpoložen — pa ne slika. Igralec mora igrati — naj bo duševno dobro razpoložen ali slabo.

Komponistu ni treba komponirati, če je bolan. Igralec mora igrati, četudi se fizično marsikdaj slabo počuti.

Kipar vrže kamen, ki mu ni všeč, lahko stran. Igralec samemu sebi marsikdaj ni pogoju, toda stran vreči samega sebe ne more. (Niti ne sme, ker je v službi pogodbeno vezan.)

V tem so razlike. In kljub temu so še ljudje, ki igralcu zamerijo, če je včasih „mehaničen“.

C. Debevec

Smrt Černjakove terbe

Konec 5. poglavja II, dela romana „Jamnica“

Spustila se je pred vrati na gola kolena in krčevito sklenjenih rok prosila s tako presunljivim glasom, da bi se je moral usmiliti kamen, na katerem je klečala. Nerazumljivi glasovi, ki so ji vreli iz ust, so prosili:

„Pernjak, daj mi mojega otroka nazaj, vrni mi mojega otroka, mojo kri... Jaz brez njega ne morem živeti. Jaz sem njegova mati in mati mora imeti otroka pri sebi. Moje srce bo postalo kamen, ako mi ne vrneš Vuheja. Lepo te prosim, Pernjak, Pernjak... Usmili se me, ker nimam nič drugega na svetu kakor tega otroka...“

Njeno vzdihovanje se je brez odmeva izgubljalo v gluho noč in hiša je ostala mrtva, neizproсна kakor temna skala. Odgovarjalo ji je le slabotno čivkanje iz kamre, kot bi otroka tlačila mora. Dolgo je klečala slaboumna mati na hišnem pragu in ponavljala svojo prošnjo v hišo, kjer je v kotu za mizo sredi suhega in zelenega cvetja visel križani bog, toda njeno vzdihovanje je ostalo neuslišano. Iz njenih bolečih oči so lile solze, kakor je lilo od kapa za njenim hrbtom. Grenka bolečina je pokrila njen obraz. Sčasoma je njen glas postajal vse tišji in sunki njenih prsi vse redkejši in slabotnejši. Spet je bila na koncu svojih moči. Njena motna zavest je zahajala v popolno, črno nejasnost uničenega bitja, ki ni videlo nikamor več. Sirota je čutila, da se ji bliža konec, kajti izčrpala je svoje zadnje upanje. Na to, da bo jutri tudi še dan in da se bo še lahko borila za svojega otroka, na to, da se bodo zbrali ljudje okrog nje, ki ji bodo bodisi iz usmiljenja ali iz sebičnosti pomagali v tem boju, sirota ni mogla misliti.

Tedaj pa, ko so prestrašeni Pernjaki že obupali, da bo končno nastopil mir, se je zunaj na dvorišču zaslíšal tako strahovit, srce in mozeg trgajoč krik, da jim je zastala kri po žilah. To pa je bil tudi zadnji krik te noči, nakar je nastopila mrtvaška tihota...

Prihodnje jutro je dninar Tehant že navsezgodaj šel k Ložekarju na dno. Ko je šel mimo Apata, je ta že stal pred hišo in ogledoval vremè. Imel je nekaj lesa v dranjskih globačah, ki ga pa zaradi moče ni bilo mogoče potegniti k vozni cesti. Želel si je čimprej lepega vremena.

„Dobro jutro, Apat, še bo deževalo“, ga je pozdravil Tehant. „Tam doli v Rudafovem jezu leži neka baba...“

Sli so gledat in našli so Černjakovo siroto...

Življenje, ki ga živi to betežno telo zunaj pod glasnim soncem, je le medel odsvit, le motna prispodoba onega drugega življenja, ki je zaklenjeno v tebi in meni. Motna prispodoba je, ki bolj zastira in pači pravo lice človeka, nego, da bi ga v resnici razodela.

I. Cankar

Načrt za kmečko dramo

(Iz pisateljeve rokopisne zapuščine)

Snov:

Kmet Munk (?) oddaja svoji dve posestvi. Za ohranitev hišne trdnosti prelomi obljubo očetu in ne da hiše prvorojencu, ker je gospod, temveč drugorojencu.

Drugorojenec ima nezakonskega otroka z mutastim dekletom. Iz sebičnosti otroka pred materjo zataji, pozneje pa ga materi skrivaj ukrade, da ne bi bilo treba plačevati alimentacij. Zavržena mati išče otroka, se utopi.

Naposled posestvo propade in oni gre s posestva na bajto. Ofenziva kapitala na vas, moralna in socialna propast ljudi. Biča se hlinstvo, sebičnost, nemoralna etc.

Razpored:

I. dejanje: Hišna, družinska seja, kjer se razgalja kmečka sebičnost, konservativnost in ljubezen do zemlje ter sovraštvo zemlje do gospode.

II. dejanje: Munkov sin Anej se sreča z Ošvenovo siroto, mutasto materjo svojega otroka in ga zataji. Mati pade v nezavest.

III. dejanje: Otroka Vuheja ukrade beračica Ajta. Mati odkrije tatvino in gre iskat otroka. Scena med viharo nočjo pred Munkovo hišo. Mati pogine v vodi. Alimentacije so odstranjene.

IV. dejanje: Posestvo gre na boben. Stari Munk sam prosi soseda, da kupi prezadolženi grunt. Scena selitve od hiše. Morala (socialna) ima zadnjo besedo.

Dodatki:

1. Ladej prinese Mojci darilo (haderco).
2. Sirota spozna Aneja na lepo nedeljo. Poleg je Anejeva nevesta Lona.
3. Ob začetku 4. prizora, Pernjak prisluškuje šumenju lesa. Sonce blede in zagarja.
4. Mogoče vplesti prizor: Delitve kruha v prvo dejanje.

V režiji B. Battelino-Baranovičeve pripravlja gledališče C. M. Görner-jevo pravljичno spevoigro v šestih dejanjih

„PEPELKA“

ali

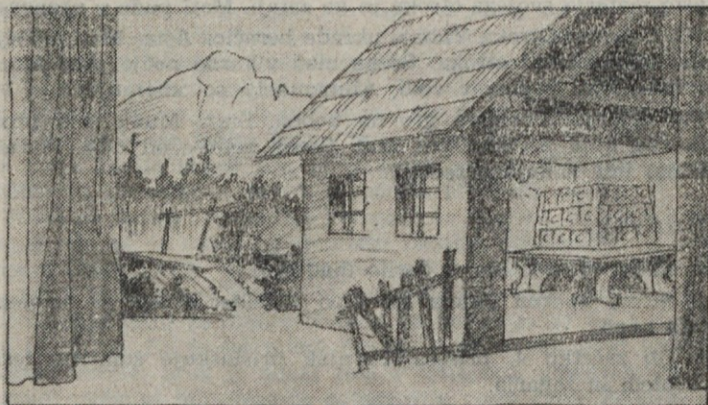
„Stekleni čevlček“

Premiera bo v prvi polovici maja t.l.

Nekateri koroški izrazi

Prežihovi kmetje niso „kmetje nasploh“, temveč prav koroški, jamniški, to je hotuljski kmetje. Zato je zaslediti v njegovem delu in v tej drami vrsto koroških lokalnih izrazov. Nekateri najpogostejši naj bodo tu raztolmačeni.

tërba	= šema, slaboumnica
haderca	= ruta, naglavni robec
habina	= palica, šiba
parna	= steljnik
sfretati se	= (o dekletu) dobiti nezakonskega otroka; sfretana = nezakonska mati
kvotiti se	= množiti se
pipati se	= trgati se
žvot	= pleme, rod
sonce zagarja	= zahaja za goro
sprhati se	= iti na boben
en host	= prazen nič
pležih	= plazilec, psovka za trgovce, ki prežijo na kmete
smolj	= brinje, brinjevec

Prežihov Voranc: „Pernjakovi“ — III. dejanje, IV. slika:
Pred Pernjakovo hišo

Pravim igralcem se godi prav tako, kakor japonskemu slikarju Hokusaiu, ki je v svojem 90. letu dejal: „Če bi zdaj lahko spet znova začel, zdaj bi že vedel, kako se nariše zares ravna črta“.

C. Debevec

Ce igralec kritike ne upošteva, naj kritik pripiše krivdo samemu sebi.

Slab kritik je vedno predrznejši od slabega igralca.

Igralec stremi, da bi stvarem, katerim še ni dorasel, vsaj počasi dorasel.

Kritik pa marsikdaj ni dorasel in vendarle sodi.

Slab igralec škoduje več sebi ko drugim. Slab kritik pa škoduje več drugim ko sebi.

Zato je kritik škodljivejši. C. Debevec

Največja zmeta, ki jo moramo očitati igralski umetnosti, je zato tudi najpopularnejša — namreč ta, da je igralec pretvarjalec, neke najbolj rafinirane vrste lažnivec! Nasprotno: pravi igralec je najpoštenejši človek, kar jih je, vedno pripravljen in zmožen, da svojo notranjost pokaže, vedno telesno popolnoma propustljiv za vsak gibljaj, stalno vseskozi občutljiv za vsak najmanjši tresljaj. Samo da je igralec v toliki meri odkrit in pošten, da je za povprečnega bližnjega zastran tega fantastičen in za socialno življenje naše civilizacije prav za prav nemogoč. J. Bab

Že večkrat sem slišal: „Kako more biti ta igralec na odru tako dober in lep, v življenju kot človek, pa je tako zloben in grd!“

Mislím, da tega paradoksa ni kriv igralec, temveč gledalec. Igralec umetnik pokaže na odru vedno tudi svoj pravi človeški obraz. Kdor tega ne vidi, je slab opazovalec. In sodi igralčevo umetnost ali pa njegovo življenje po krivem.

Videl sem, kako je nespametna ureditev prostora, nerodno izbrana obleka, nevažna in nerabna potrebščina igralca ovirala in ubijala.

Videl pa sem tudi, kako so igralci iz prostora poganjali, rasli, se gibali v njem in igrali, kakor da drugače sploh ne bi bilo mogoče; kako so se v izbranih in dobro pogojenih oblekah vedli in kretali, kakor da so se v njih rodili, in kako jim je smiselno izbrana in pravočasno uporabljena, bistvena malenkost ogromno poudarila igro in ustvarila s tem nepopisen trenotek, ki ostane gledalcu za zmerom v spominu.

Igralec je na odru nositelj vsebine. Zato mora biti vse, kar je na odru, pripravljeno, urejeno, določeno in ubrano za igralca.

Malenkost lahko igralca ubije.

Malenkost ga lahko rodi. C. Debevec

Iz gledališke pisarne

Gledališke odre obveščamo, da izposoja dramska knjižnica Prešernovega gledališča v Kranju vsa dramska dela po en izvod v svrhu prepisa za dobo enega meseca. Kavcija za vsak izvod znaša din 200.—, izposojnina din 50.—. Knjižnica posluje vsak dan — razen nedelje — od 9. do 12. ure.

* * *

Gledališka pisarna posluje vsak delavnik od 9. do 14. ure. Telefon št. 355 in št. 450.

* * *

Predprodaja vstopnic pri gledališki blagajni se vrši:

- a) na dan pred predstavo od 13. do 15. in od 18. do 20. ure;
- b) na dan predstave od 13. do 15. ure in dve uri pred predstavo;
- c) za nedeljske predstave je predprodaja od 11. do 12. ure ter dve uri pred predstavo.

Vstopnice lahko rezervirate tudi telefonično (Tel. št. 355).

Rezervirane vstopnice dvignite najkasneje na dan predstave do 12. ure.

* * *

Naše obiskovalce vljudno prosimo, naj ne hodijo v dvorano v površnikih, z dežniki i. dr., ampak naj vse to odlože v garderobi! Obenem jih prosimo, da prihajajo k predstavam točno!

Lastnik in izdajatelj: Uprava Prešernovega gledališča v Kranju.
Predstavniki: Lojze Gostiša. Urednik: Ivan Fugina. Tiska: Gorenjska tiskarna. Vsi v Kranju. — Naklada 600 izvodov. Obseg $\frac{3}{4}$ pole.